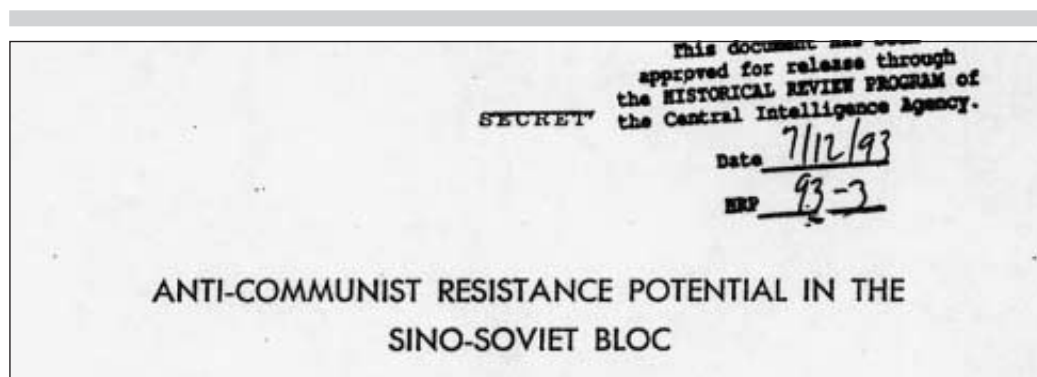

Antikommunistlik vastupanupotentsiaal Baltikumis USA luure vaatevinklist

Indrek Jürjo

Alljärgnev USA Luure Keskagentuuri (CIA) dokument sattus meie käsutusse Ameerika teadlase David Wolffi vahendusel, kes töötas uurijana mitme nädala vältel väga intensiivselt Riigiarhiivis. Wolff esindab 1991. aastal asutatud Külma Sõja Rahvusvahelise Ajaloo Projekti (Cold War International History Project, lühendatult CWIHP), mis kogub tõeliselt globaalse haardega materjale Teise maailmasõja järgse Ida-Lääne vastasseisu aja kohta. See uurimisorganisatsioon on seadnud oma eesmärgiks tuua teaduslikku käibesse võimalikult palju seni suletud arhiividokumente ja publitseerida neid kõigile uurijatele arusaadavas inglise keeles, sest ka keelebarjäärid raskendavad paljude riikide rahvuskeeltes avaldatud senitundmatute dokumentide ja uurimuste kasutamist.

Loomulikult põrkavad selle keskuse uurijad mitmesugustes postkommunistlikes maades, nagu Venemaa, või veel kommunistlikes maades, nagu Hiina või Kuuba, ka meie uurijatele tuttavale arhiividele ligipääsetavuse probleemile. Kuid sealjuures kasutavad nad Wolffi kirjelduse järgi küllaltki rafineeritud survemeetodit. Kui näiteks venelased annavad neile kasutada oma dokumente NSVL ja Hiina konfliktide kohta, siis ei ole kommunistlik Hiina sugugi huvitatud, et seda küsimust käsitletakse rahvusvahelisel tasandil ainult Vene allikate põhjal ja käib omakorda välja mitmesuguseid oma arhiividokumente. Kariibi kriisi küsimuses õnnestus samalaadse survemeetodiga saada mitmesuguseid dokumente isegi Fidel Castro Kuuba arhiividest.

CWIHP uurijad annavad välja ingliskeelseid bülletääne dokumentide publikatsioo-

nidega ja teaduslikult vormistatud sissejuhatavate artiklitega. Samuti on CWIHP-l küllaltki imponeeriv internetilehekül (http://cwihip.si.edu), mis sisaldab andmeid selle organisatsiooni tegevuse kohta ja kus on üles riputatud terve hulk inglise keelde tõlgitud põnevaid arhiividokumente tervest maailmast. Dokumentatsioon hõlmab külma sõja erinevaid etappe Stalini ajast kuni külma sõja lõpuaastateni, omaette vaadeldakse ka erinevaid valdkondi, nagu võidurelvastumine, luure, pingelõdvenduspoliitika erinevad faasid, bioloogiline sõda jne. Mulle silma hakanud huvitavamatest dokumentidest nimetaksin NKVD/NKGB aruannet Stalinile Nõukogude luuretegevusest USAs 1940. aastatel, dokumenti Ida-Saksamaa sovetiseerimisest ja Stasi rajamisest ning NSVL KGB 1967. aasta aruannet, kuid tutvuda võib ka mitmesuguste eksootilisemate maade arhiividokumentidega.

Balti riigid CWIHP publikatsioonides seni eriti esindatud ei ole ja seda püüdis Wolff oma uurimistööga nüüd korvata. Ta tutvus siin nii kommunistliku partei kui ka KGB dokumentidega. Just viimased on Lääne uurijatele võrdlemisi unikaalse väärtusega, kuna Venemaal on ligipääs KGB operatiivmaterjalidele ilmselt veel pikemat aega välistatud. Kõige rikkalikumaks hindas Wolff Leedu KGB arhiivi, teisele kohale aetas ta Eesti ja kolmandale kohale Läti arhiivi. Tänutäheks meie arhiivist saadud materjalide eest tõi ta kingituseks koopia väljavõtetega USA Rahvusliku Julgeoleku Arhiivist (National Security Archives) saadud Luure Keskgagentuuri aruandest. Aruanne on dateeritud 4. märtsil 1958 ja kannab pealkirja “Antikommunistlik vastupanupotentsiaal Hiina–Nõukogude blokis”.

Siin avaldatakse ainult Balti vabariike puudutav osa, kuid kirjeldaksin lühidalt ka selle dokumendi üldsisu. Huvitav on, et sissejuhatuses, kus selgitatakse aruandes kasutatud mõisteid, on esimesel kohal termin “teisitimõtlemine” ehk “dissidentlus” (*dissidence*), mis Lääne avalikkuses sai iga-suguse teisitimõtlemise ja passiivse vastupanu üldmõisteks alles vähemalt kümme aastat hiljem.

Üldhinnangus olukorrale märgitakse, et Nõukogude režiim (arvatavasti on silmas peetud eelkõige Venemaad) on suutnud end legitimeerida oma rahva silmis, kuid Ida-Euroopas on olukord pigem vastupidine. Täheldatakse ka režiimi teatavat liberaliseerumist, millega kommunistid on oodatule vastupidiselt loonud paremad tegutsemise ja eneseavaldamise võimalused just opositsioonilistele jõududele. Ungari ülestõusu mahasurumisega kaasnesid uuesti võimude rängemad meetmed opositsiooni suhtes. Sellest hoolimata on Ungari ja Poola sündmused mõjutanud kogu blokis eelkõige intelligentsi meelsust opositsioonilises suunas; Poola režiimi loetakse endiselt opositsioonijõududele kõige soodsamaks. Mis puutub emigrantlikesse organisatsioonidesse, siis need on CIA hinnangul üldiselt kaotanud sidemed oma kodumaaga ja on seal ka vähe tuntud. Märgitakse ka, et pagulasorganisatsioonide tegevust raskendavad omavahelised nääklused ja paljud neist on ka infiltreeritud kommunistlike agentide poolt.

Sõja puhkemise oludes prognoositakse, et nõukogulik patriotism vähendab oluliselt vastupanupotentsiaali Hiinas ja Nõukogude Liidus (v.a. Baltikum, Gruusia, Lääne-Ukraina ja Tiibet). Ida-Euroopas on suuremad väljavaated loota, et Lääne sõjajõudude suhtutakse nagu vabastajatesse; vastupanupotentsiaal olevat kõige kõrgem eelkõige Poolas, Ungaris ja Ida-Saksamaal.

Omaette pikem üldpeatükk on pühendatud Nõukogude Liidule, kus teisitimõtlemise ja võimaliku opositsiooni osas ei loo CIA analüütikud endale suuri illusioone. Teisititmõtlemine Nõukogude Liidus ei olevat selgelt “kontrrevolutsiooniline” ja selle teravus on isegi vähenenud pärast Stalini surma ja NLKP XX kongressi. Ka kriitiliselt häälestatud isikud samastavat end suuresti nõukogude võimuga ja tundvat uhkust nõukogude tehnika saavutuste üle. Kuigi tootmises on endiselt valdav rasketööstus, olevat elatustase mõnevõrra paranenud ning paljude, eriti venelaste hulgas on levinud veendumus, et nõukogude rahvas on paremas olukorras kui teised maailma rahvad.

Massirepressioonide lakkamisest hoolimata on intelligentsi eneseavalduse võimalused endiselt piiratud ja kontrolli all. Ka ei olevat intelligents oma olemuselt nõukogudevastane. Kuigi intelligente ärritab liigpriimitiivne kommunistlik ideoloogia, on osa neist oma kõrge palga ja positsiooniga režiimi poolt sisuliselt ära ostetud. Märgitakse ka vene noorte ja üliõpilaste rahutusi 1956. ja 1957. aastal, kuid ka nemad on oma põhiolemuselt siiski Nõukogude patrioodid. Töölise vastupanupotentsiaal on madal, neid häirivad peamiselt madal palk ja bürookraatia. Ka relvajõududes on vastupanupotentsiaal vähene. Tugevnenud parteikontroll ja Žukovi mahavõtmise kaitseministri kohalt on esile kutsunud üksikuid rahulolematuse ilminguid, kuid üldiselt on Nõukogude sõjaväelased samuti kommunistlikult väga indoktrineeritud.

Kõige kriitilisemad elemendid on endiselt rahvusvähemused, keda häirib süvenev venestuspoliitika, samuti on väga opositsiooniliselt meelestatud endised vangid või nende sugulased. Märgitakse, et vastupanu Nõukogude Liidus on täiesti organiseerimatu, ka olevat opositsiooni intellektuaalne potentsiaal, mis piirdub sageli pisiasjade üle virisemisega, Nõukogude Liidus üldiselt madal. Teisitimõtlemine olevat pärast 1953. aastat üldiselt vähenenud ja kardetakse, et kui stabiliseerumisprotsess jätkub, siis võib dissidentlus välja surra ka Nõukogude Liidu läänealadel. Vene emigrandid on kaotanud oma sideme kodumaaga ja vastandina baltlastele ei tunne venelased oma emigrantide suhtes ka mingit sümpaatiat.

CIA aruandes toonitatakse julgeolekujõudude võimsust: arvatakse, et sinna kuulub 400 000 militariseeritud isikut, enamik neist piirivalve- ja sisekaitsejõud. Seetõttu suutvat Nõukogude riik oma võimsa julgeolekuaparaadiga ennast kaitsta paremini kui ükski teine riik maailmas. Nenditakse julgeolekujõudude ümbernimetamist pärast Stalini surma, millega kaasnes ka nende arvuline vähendamine ja staatuse langus, kuid 1957. aastast alates täheldatakse julgeolekuorganite koosseisu uut suurenemist.

Kokkuvõtlikult hinnatakse vastupanupotentsiaali rahu tingimustes Nõukogude Liidus peaaegu olematuks ja kergesti mahasurutavaks. Ka sõja puhkemise korral eeldatakse, et Nõukogude rahvas reageerib patriootlikult; toetust Lääne sõjajõududele võiks loota vaid rahvusvähemustelt Nõukogude Liidu äärealadel ja sedagi eelkõige juhul, kui sinna tungiksid Lääne väed. Huvitav on, et piiratud tuumalöögi korral kavatseti säästa Balti riike ja Gruusiat ning vähemal määral ka Ukrainat, kus loodeti nende alade kõrgemale vastupanupotentsiaalile.

Omaette alapeatükid on eraldatud ka Kaukaasia rahvastele ja Ukrainale. Teisitimõtlemine Taga-Kaukaasias tugineb eelkõige nende rahvaste venevastasusele ning grusiinlaste ja armeenlaste puhul ka oma kultuurilise üleoleku tunnetamisele. Kõige tugevamat vastupanupotentsiaali nähakse eelkõige Gruusias, mainitakse ka üliõpilaste natsionalistlikke massirahutusi 1956. aasta märtsis, mille kutsusid esile Stalini isikukultuse kriitika Hruštšovi poolt. Ukraina puhul osutatakse muidugi Ida- ja Lääne-Ukraina suurtele erinevustele ja tugevale opositsioonivaimule ning venevastasusele Lääne-Ukrainas. Reaalset vastupanupotentsiaali ei nähta aga ka seal, sest lääneukrainlased on kurnatud repressioonidest ja Ungari ülestõusu mahasurumine on kaotanud ka igasugused lootused Lääne abile vastupanu korral. Samuti märgitakse, et Moskva režiim Ukrainas on viimastel aastatel tunduvalt liberaliseerunud ja teeb mõõndusi ka ukrainlaste rahvuslikele tunnetele.

Vastupanupotentsiaalid ja üldisest olukorrast Balti riikides oli CIA-l 1958. aastal üsna realistlik ettekujutus. Selleks ajaks oli ilmsiks tulnud Suurbritanniast ja Rootsist lähtunud ning ka neist eraldi läbi viidud CIA luureoperatsioonide peaaegu täielik läbikukkumine Balti riikides. Täit ettekujutust sellest CIA-l siiski veel ei olnud: aruandes on viidatud küll MVD agentide sisseimbumisele vastupanuorganisatsiooni Loode-Lätis, andmata endale aru, et see nn. Maxise vastupanugrupp koosnes algusest peale ainult KGB ohvitseridest ja agentidest, kes esinesid metsavendade rollis.

Antikommunistlik vastupanupotentsiaal Balti vabariikides

Teisitimõtlemise põhitegurid

1. Balti vabariikides on olemas kõik Nõukogude Liidus teisitimõtlemist soodustavad tegurid: kollektiviseeritud põllumajandus, madal elustandard, sissetulekute ilme ebavõrdsus, riiklik kontroll mõtete ja sõnavabaduse üle ning värsked mälestused politseiterrorist, mida kardetakse seniajani. Nimetatud võõrandavaid tegureid võimendab Baltikumis mitmekordselt sealsete rahvaste* riiklik iseteadvus ja ajalooline kogemus. Tõenäoliselt ei ole vastupanupotentsiaal Nõukogude Liidus kusagil nii tugev kui Eestis, Lätis või Leedus.

2. Balti Nõukogude-vastasust mõjutab kõige olulisema üksiktegurina maailmasõdade-vahelise riikliku sõltumatuse kogemus. Kibedat mälestust vägivaldsest Nõukogude anneksioonist võimendab Nõukogude võimu brutaalsus, mis tõi endaga kaasa sadade tuhandete elanike maapao või füüsilise hävitamise, elustandardi järsu languse ja traditsiooniliselt vihatud ja kardetud venelaste sisserännu ning sunnivõimu. Nõukogude- ja venevastane meelsus iseloomustab seega kõiki Balti ühiskonnakihte ja grappe. Kommunismi otsesed pooldajad moodustavad põliselanikkonnast ainult tühise osa. Paljud kohalikust rahvusest kommunistliku partei juhid elasid Balti riikide iseseisvuse aastatel Nõukogude Liidus ja tulid kodumaale alles pärast Balti riikide Nõukogude Liidu poolset annekteerimist; üldiselt suhtuvad baltlased neisse kui reeturitesse.

* Kuigi rangelt etnilises mõttes kehtivad mõisted "baltlane" ja "Baltikum" ainult lätlaste ja leedulaste kohta, sest eestlased on suguluses soomlastega, kasutatakse neid käesolevas ettekandes geograafilisest asendist lähtuvalt ja mugavuse mõttes kõigi kolme kohta.

3. Kohalike baltlaste peaaegu üksmeelne Nõukogude-vastane meeleolu on teatud määral seotud Teise maailmasõja järel piirkonda sisse toodud etniliste venelaste suure poliitilise mõjuvõimuga. Mittepõliselanikest venelaste arvatav protsent Balti vabariikide elanikkonnas kõigub Läti 40%st Leedu 20%ni. Kuivõrd venelaste positsioon neis maades sõltub ainuüksi nõukogude võimust, on nemad praeguse režiimi säilitamisest seaduspäraselt huvitatud.

4. Hoolimata Nõukogude-vastaste meeleolude tugevusest ei saa baltlaste vastupanu tänu Nõukogude julgeolekumeetmetele avalduda praegu laiemalt kui individuaalses või väikeste gruppidega piirduvas passiivses vastupanus ja üksikutes massiväljaastumistes. Näib, et laiem organiseeritud vastupanu on võimalik ainult praeguse situatsiooni radikaalse muutumise korral, on selleks siis sõda, julgeolekumeetmete järsk lõdvenemine või Nõukogude süsteemi enda lagunemine.

5. Stalini surma järgne destaliniseerimiskampaania ja Nõukogude süsteemi osaline liberaliseerumine (mis jäi Balti vabariikides nõrgemaks kui enamikus teistes Nõukogude Liidu piirkondades) andsid baltlastele mingil määral lootust, mis väljendus eelkõige 1956. aasta kevadel levinud kuuldistes, nagu oleks Nõukogude juhtkond valmis taastama Balti riikide autonoomiat, ehkki satelliitriikide positsioonis. 1956. aasta sügise Poola ja Ungari sündmuste õhutusel toimusid Leedus rahvuslikud väljastumised ja Nõukogude-vastasust ei varjatud ka mujal. Ent režiim tegi neile avalikele natsionalismi ilmingutele hõlpsalt lõpu.

Senine vastupanutegevus

6. 1952. ja 1953. aasta aruanded näitavad, et Leedus on võimalik väikeste organiseeritud vastupanurühmade olemasolu. Ent nagu Loode-Lätis, õnnestus MVD provokaatoritel sisse imbuda ka neisse. Pärast 1954. aastat on infiltreerumata rühmituste (*unpenetrated groups*) olemasolu kahtlane. Praegu Baltikumis organiseeritud vastupa-

nurühmitusi teadaolevalt pole. Võib küll arvata, et mõni endise vastupanurühmituse liige on Kagu-Leedu metsades veel elus, ent organisatsiooni kui sellise olemasolust pole viimasel ajal tõendeid. Kuni 1953. aastani esinenud üksikute sabotaažijuhtumite taga olid ilmselt üksikisikud.

7. Balti riikidesse veel jäänud rühmituste vahetu eesmärk on tõenäoliselt isiklik ja organisatoorne ellujäämine. Nõukogude võimu ja selle kaastöölise ründamine on teisene. Lõppeesmärk on eeldatavasti rahvusriigi loomine, et alustada taas normaalset elu. Puuduvad teated antikommunistide organiseeritud infiltratsioonist relvajõudesse, bürokraatlikesse struktuuridesse või sõjatööstusesse. Ungari ülestõusu aegseid Balti vabariikide mittevägivaldseid vastupanuaktsioone ja spontaanseid rahvuslike väljaastumisi ei korraldanud ilmselt organiseeritud vastupanurühmitused.

8. Organiseerimata vastupanu ulatus ja iseloom ei ole teada, ent usutavasti selle üldine tähtsus väheneb. Organiseerimata vastupanu potentsiaali näikse olevat tudengitel. Kõigis kolmes vabariigis toimusid 1956. ja 1957. aastal tudengite protestidemonstratsioonid ja levitati lendlehti. Partei juhtidele heideti ette ükskõiksust tudengite ideoloogilisel kasvatustööl.

9. Ilmselt on olemas ka teisitimõtlemit ja passiivset vastupanu, ent selle ulatuse ja tähtsuse hindamiseks pole piisavalt andmeid. Balti riikide ajalehtedes kritiseeritakse tehaste ja kolhooside aeglast töötempot ja ajakirjandus on harjumuspäraselt eneskriitiline. Kuigi see tõendab, et Nõukogude võim ei ole olukorraga Balti riikides rahul, saab nimetatud tegevust nimetada sihikindlaks vastupanuks vaid osaliselt. Passiivsel vastupanul töötempo aeglustamisega on omad piirid, sest see võib tuua kaasa küüditamisohu ja muud surveabinõud.

10. Teisitimõtlemit on levinud laialt, ent kuni see väliste sündmuste ajal tegevuseks üle ei lähe, on seda raske jälgida ja hinnata. 1956. aasta Ungari revolutsiooni ajal avaldus laiem organiseerimata vastupanu eelkõige Leedus – ent väidetavasti ka Eestis ja Lätis – Stalini kuju ümberlukkamise, Pu-

naarmee vägede väljaviimist nõudvate demonstratsioonide, paraadide korraldamise ja rahvushümni laulmisega. Nende ettevõtmiste põhjal näib, et teisitimõtlemit on üldine. Iseseisvuse vaim on Balti riikides alles, ent selle väljendamiseks on vähe efektiivseid võimalusi. Dissidentlike meeleolude väljendamine on Leedus õnnestunud paremini kui Eestis või Lätis. Nõukogude rahvastikupoliitika tulemusena on etniliste eestlaste protsent elanikkonna koguhulgas kahanenud umbes 75%ni, etnilisi lätlasi on umbes 60% ja leedulasi umbes 80%. Ümberasustatud elanikkonnalt ei ole osalemist vastupanus oodata.

Emigrantide roll

11. Paistab, et baltlased teavad emigrantide tegevusest suhteliselt vähe; Nõukogude ülemvõimule vastuastumise katsed ei ole emigrantide tegevusega otseselt seotud. Samas mõjub teadmine välismaal olevatest emigrantidest paljudele baltlastele rahustavalt ning tuge leitakse nii Balti riikide seniajani eksiilis tegutsevast ametlikust diplomaatilisest esindusest kui ka paljude riikide (sealhulgas Ameerika Ühendriikide) otusest mitte tunnustada Baltimaade annekteerimist Nõukogude Liidu poolt.

Režiimi vastumeetmed vastupanule

12. Nõukogude võim sai Balti riikide organiseeritud vastupanu oma kontrolli alla relvastatud julgeolekujõudude ja sõjaväe rakendamisega. 1945–1950 küüditati kahtlane rahvastikuelement, mis asendati hiljem teiste rahvusrühmade, peamiselt venelastega. Sellele järgnenud julgeolekuorganite infiltreerumine vastupanurühmitustesse ning üksikküüditamised hävitasid Balti riikide vastupanuliikumise juhid, organisatsiooni ja tegevuse. Valitsusasutuste venestamisega on vastupanupotentsiaal saadud oma kontrolli alla. Samamoodi kontrollitakse organiseerimata vastupanu. Passiivset

vastupanu pidurdavad küüditamishirm, osale küüditatuist antud amnestia ja elustandardi paranemine. Dissidentlikud meeleolud on levinud, ent neid ei saa täpselt hinnata, sest võimalused nende ülekasvamiseks tegudeks praktiliselt puuduvad. Iga väiksematki nõukogude-vastast avaldust karistati kuni viimase ajani arreteerimise ja pikaajalise vangistusega. Rahvusliku tegevuse potentsiaalseid liidreid arreteeritakse seni ajani – nagu juhtus Leedus 1956. aasta novembridemonstratsiooni juhtidega. Tänu piirkonna strateegilisele positsioonile ja kohaliku elanikkonna teadaolevale rahulolematusele on julgeolekumeetmed Baltikumis olnud tunduvalt karmimad kui mujal Nõukogude Liidus.

13. Teisitimõtlemise vähendamiseks ja ideoloogilise konformsuse saavutamiseks kasutatakse ka leebemaid meetodeid. Partei propaganda, agitatsioon ja poliitõppused on pidevad ja sisuliselt kõikehõlmavad. Koostöövalmis baltlastele tasutakse võimu ja edutamise, ent Balti vabariikide vastupanuliikumise ärahoidmisel on kõige olulisemad endiselt ähvardamine ja repressioonid.

Režiimi võimalused vastuhaku mahasurumiseks

14. Hetkel on iga Balti vabariigi valitsus võimeline maha suruma ükskõik millise kohaliku vastuhaku. Balti vabariikides paiknevad Nõukogude väeosad ja relvastatud julgeolekujõud koosnevad etniliselt teistest rahvustest ja on kohalike vastuhakkude mahasurumiseks eeldatavasti valmis. Seetõttu on Ungari-tüüpi ülestõus ükskõik millises Balti riigis ebatõenäoline. Enamik baltlasi elab maapiirkondades, linnades on venelased ja teised mittebaltlased, kuigi Eestis võib mõne mittebaltlase leida ka peaaegu igast kolhoosist. Venelased ja mittebaltlased moodustavad vähemalt poole Balti pealinnade elanikkonnast.

15. Eestis ja Lätis oleksid vastuhakud raskendatud seetõttu, et kummagi maapiiri ei külgne välisriigiga, mis võiks anda abi. Kestvama massilise rahvaülestõusu korraldamiseks on Baltimaades kõige paremad tingimused Leedus. Lisaks välispiirile rahutu ja katoliikliku Poolaga on leedulastel seljaga pikk iseseisvuse ajalugu ja võitlus enda kehtestatud õiguste eest. Lisaks soodustab partisanivõitlust Kagu-Leedu geograafia oma metsade ja mägedega.

Vastupanupotentsiaal rahu tingimustes

16. Organiseeritud vastupanurühmitused Balti riikides teadaolevalt puuduvad. Kohalikud võimalused vastupanutegevuseks piirduvad peamiselt passiivse organiseerimata vastupanuga või äärmiselt soodsate tingimuste korral ka rahvusliku värvinguga väljaastumistega. Vägivaldsematest väljaastumistest, näiteks Nõukogude transpordivahendite kinnipidamisest räägiti kuni 1954. aastani, kuid edaspidi enam mitte. Niisugused aktsioonid olid tõenäoliselt lindpriina tegutseva elemendi töö; enamik neist ei tule tänasel päeval ega tulevikus konkreetsete tegude või organiseeritud tegevuse mõttes enam arvesse.

17. Ida-Lääne vaheliste suhete märgatav pingestumine, mis annaks lootust vabane miseks, ajendaks tõenäoliselt osutama aktiivsemat vastupanu. Ent niisuguse arengu kaasnexsid tõenäoliselt julgeolekumeetmete tugevdamine ja terror, mis võivad neutraliseerida tugevnenud vastupanutahte praktilised tagajärjed. Pingealandus Ida-Lääne vahelistes suhetes võtaks aga ilmselt iga suguse julguse aktiivseks vastupanuks ja suurendaks fatalistlikku leppimist nõukogude korraga. Kui aga sellega kaasneb julgeolekuabinõude ja tsensuuri (*thought control*) liberaliseerumine, võib see hõlbustada natsionalistlike meeleolude levikut ja arengut.

18. Kuigi usutavasti ei saa rääkida ei aktiivsest ega passiivsest märkimisväärsest organiseeritud vastupanust, on mõeldav, et mõni väga väike isoleeritud rühmitus on

ikkagi olemas, ennekoike Kagu-Leedus. Ainult et neil oleks äärmiselt raske laieneda. Kontakte Läänega ei ole ja suhted sõbraliku kohaliku elanikkonnaga on tuvastatud poolehoidjate küüditamisega katkenud. Ellujäämiseks ollakse sunnitud varastama ja kasutama muid seadusevastaseid samme, mistõttu partisanid on järjest kaitsetumad ja nende isoleeritus võimaliku abi, toetuse või lisajõudude allikaist suureneb pidevalt. Praeguseks on uutes vormides vastupanu sisuliselt võimatu, sest vastupanurühmitused või nende potentsiaalsed liikmed vajavad rahalisi vahendeid ja varustust ning ennekoike muidugi toimivaid kommunikatsioonisüsteeme, et suhelda üksteise ja Läänega. Kommunikatsioonivahendite puudumine takistab tegelike või potentsiaalsete vastupanuvõitlejate identifitseerimist ja lokaliseerimist. Kuni efektiivseid kommunikatsioonivahendeid pole, kahaneb Balti riikides vastupanu edaspidi ilmselt.

Vastupanupotentsiaal sõja tingimustes

19. Sõja puhkemine Nõukogude bloki ja Lääne vahel suurendaks kahtlemata Balti riikide vastupanupotentsiaali. Vastupidiselt Nõukogude Liidu peaaegu kõikide teiste piirkondade kirglikule rahutaotlusele loodavad paljud baltlased Ida-Lääne sõda, sest see oleks nende ainus lootus vabaneda. Samas ei saa eeldada, et ükskõik millises tulevases sõjas oleks Baltikumi vastupanu nii laiahaardeline ja efektiivne kui 1941. aastal, mil Saksamaa tungis kallale Nõukogude Liidule, sest siis olid Balti riigid nõukogude võimu all elanud alla aasta ja Nõukogude armee oli sunnitud kiiresti taganema.

20. Aktiivse Balti vastupanu võimalused ükskõik millises tulevases sõjas sõltuvad suures osas sellest, kui kaugel Baltikumi territooriumist on rindejoon. Kui rinne jääb eemale, on Nõukogude-vaenulikud baltlased ehk suutelised moodustama metsadesse väikesi partisanisalku, mis ründaksid varustuseid ja paneksid toime sabotaažiakte. Paljud baltlased tuleksid appi manöövritel

ja päästeoperatsioonidel, kuigi mittebaltlastest kolhoosnike olemasolu teeks niisuguse abi andmise raskeks. Ilmselt oleksid paljud baltlased võimaluse korral valmis ka spionaažiks. Ent Nõukogude julgeolekumeetmed hoiaksid tõenäoliselt ära laiaulatuslikuma organiseerumise ja tõsiseltvõetava militaarse või poliitilise sõjategevuse.

21. Kui aga piirkonnas toimuks otsene sõjategevus, siis on seevastu oodata laiemat vastupanuliikumist, mis ei küüni küll Baltikumi 1941. aasta tasemeni. On vähetõenäoline, et kohalikud baltlased osaleksid Nõukogude-vastase okupatsiooni tingimustes Nõukogude-meelses partisanitegevuses; enamik neist toetaks siiralt oma piirkonnas vene partisanide või Nõukogude-meelse kohaliku elemendi hävitamist.

22. Balti sõjaaegset vastupanupotentsiaali ei mõjutaks kuigivõrd niisugused asjad nagu ründavate jõudude rahvaskuuluvus või see, kumb pool vaenutegevusega alustas. Isegi Saksa võimu peetaks Nõukogude omast paremaks (sest natside okupatsioon oli piirkonnas suhteliselt leebe), kuigi võibolla võitleksid baltlased Nõukogude võimu vastu suurema otsustavusega siis, kui ründajaks pooleks oleksid mittesakslased.

Inglise keelest tõlkinud
Anne Lange